Megrendült birodalom

Beszélgetés a Művészeti Alap új igazgatójával

A Magyar Népköztársaság *Művészeti Alapját* 1952-ben alapították meg, célja — röviden — a művészi alkotómunka szociális, anyagi alapjainak megteremtése, elősegítése volt. Közreműködött a műtermek művésztelepek létesítésében, aktív szerepet vállalt a műtárgyak sokszorosításában, kivitelezésében és értékesítésében is — ez utóbbiban mint állandó megrendelő és vásárló szerepelt. Jelenlegi formáját 1968-ban nyerte el, amikor az addig különállóan működő zenei, irodalmi és képzőművészeti szervezeteket összevonták. Ettől kezdve a Művészeti Alap a művelődési miniszter felügyelete alatt, társadalmi szervként működő, úgynevezett jogi személy lett, amelynek fő gazdasági hátterét saját vállalatai — az Iparművészeti Vállalat, a Képcsarnok, a Képzőművészeti Kivitelező Vállalat, a Képzőművészeti Kiadó — biztosították. Ez a bonyolult szabályozású, szerteágazó tevékenységet folytató szervezet át- meg átfonta művészeti életünk valamennyi területét, s míg a szocialista állam magára vállalta a művészeti mecenatúra teljes terhét, addig az Alap — úgy-ahogy — be is töltötte hivatását.

1982 végén ez a helyzet gyökeresen megváltozott. Az állam „elengedte a művészek kezét", egy tollvonással a szabadpiac viszonyai közé utasította addigi eltartottjait. A Művészeti Alapot költségvetési szervezetté alakította és egyértelműen nyereségorientálttá tette. Ugyanakkor továbbra is kötelezte az intézményt a szociális funkciók (nyugdíj, betegsegély, előleg-kifizetés) ellátására. Igaz, új vállalat alapítására is engedélyt adott; ez a hazai műkereskedelem megteremtésére, a művészek menedzselésére volt hivatott. Az új gazdasági viszonyok között a Művészeti Alap egyre kevésbé tudta ellátni sokrétű feladatát. A különböző személyes feltételeken kívül a pénzügyi szabályozók is ellene dolgoztak, hiszen a műtárgy különös, minden más árutól különböző voltát máig sem ismeri el a pénzügyi irányítás.

A Művészeti Alap ma egy kifosztott, elszegényített szervezet, amelynek vállalatai az elszakadás gondolatával is foglalkoznak. Mit tehet ilyen körülmények között egy új igazgató, aki csak romokat örökölt? Békés Imre 1987. március 1. óta vezeti az Alapot.

— Nincsenek illúzióim. Ez egy alapjaiban megrendült birodalom, amelynek gazdasági helyzete, személyi, szervezetközi kapcsolatai ellehetetlenültek, s egyszerűen *a létéért kell küzdeni*. De korai volna még eltemetni. A Művészeti Alap még most is mintegy százmillió forintos nagyságrendben *lát el állami feladatokat*, s még ebben a helyzetében sem kér mást, mint azt, hogy vállalatainak teljes adóbevételét a művészet területén tarthassa. Hiszen nemcsak önmagát kell fenntartania, hanem ezt az egész területet.

Ezzel elkerülhető lenne a csőd. De hallani olyan szóbeszédeket is, hogy sokat javítana a helyzeten, ha eladnák alkotóházaikat, mivel azok fenntartása tetemes összeget emészt fel.

— Tudok ezekről a „jóindulatú" kezdeményezésekről, de szilárd meggyőződésem, hogy az alkotóházak olyan kincsei a művésztársadalomnak, amelyeket feltétlenül meg kell tartani. Szigligeten, Zsennyén, Mártélyon, s a most felújított Héderváron olyan művek születtek és reménhetően születnek meg még sokáig, amelyek igazolják e házak létjogosultságát. Amíg a Művészeti Alap létezik, nem mondhat le arról a törekvéséről, hogy nyugodt alkotólégkört, jó munkára buzdító körülményeket teremt művészeinek. Ha már ki vannak téve a piac kényének-kedvének, legalább ennyi szociális juttatást kaphassanak. Művekkel, szerencsés esetben remekművekkel honorálják a gondoskodást az alkotók.

Másfelé keresi hát a kiutat. Rövid ideje ül csak e székben, vannak már határozott elképzelései?

— Igen, vannak. Tudja, egy ilyen poszton kétféle magatartás létezik: vagy hosszú ideig ülni csendben és kitapasztalni, kifigyelni az erővonalakat, vagy határozott kézzel és koncepcióval azonnal belevágni a közepibe. Mivel egyszerűen nincsen idő várni, én ennek az utóbbi megoldásnak vagyok a híve. Jól ismerem a területet. Tizenöt esztendőt töltöttem el a szakszervezetben, az utóbbi hat évben a Művészeti Szakszervezetek Szövetségének közgazdasági titkára voltam. Vannak kitűnő segítőtársaim is, például *Feledy* Balázs, ő a képzőművészeti szakosztály igazgatója. Én hívtam őt ide, együtt dolgozunk. Az új adórendszer a mi működési feltételeinken is — nem előnyünkre — változtatni fog. De vannak belső teendőink is, ezek ránk várnak. Szükségesnek tűnik az apparátus létszámának csökkentése, amit soha nem könnyű megvalósítani. Át kell szervezni az adminisztrációt, úgy, hogy a súlypont intézményünk szolgáltatási jellegére kerüljön. Több embert igényel az adóügyek intézése, gyorsítani kell a honoráriumok kifizetésének, a segélyek kiutalásának menetén. Egyáltalán, áttekinthetőbb és gyorsabb ügyintézést és munkastílust szorgalmazunk. Kevesebb, de jobb szakemberrel kell megoldanunk vállalatirányítási feladatainkat is.

Emeljünk ki néhány szóban egy-egy területet. Milyen tervei vannak az alkotóközösségekkel?

— Már felkértem jogi osztályunkat egy javaslat készítésére, az alkotóközösségek működésének szabályozásában megmutatkozó joghézag kiküszöbölésére. Minden valós *művészeti* tevékenységet folytató, *alkotó* közösséget támogatni kívánunk, de a kedvező adófeltételek miatt ma „ruhagyárak", giccstermelő üzemek, ipari tevékenységet folytató csoportok is meghúzódnak e cím mögött. Ezek más megítélést igényelnek.

Változik-e a segélyezési rendszerük?

— Ha a nyugdíjrendszer megváltozik az országban, nekünk is lényegesen több pénzre lesz szükségünk, mert *nem kívánunk lemondani* tagjaink nyugdíjfolyósításáról, a nyugdíjsegély viszonylagos értékmegőrzéséről. Igyekszünk lépést tartani az állami szociálpolitikával.

Bekapcsolódik-e az Alap a műkereskedelembe?

— Egyelőre nemrég átszervezett vállalatunk, az *Artunion* foglalkozik műkereskedelemmel, részesei vagyunk a *Műgyűjtők Galériája KFT*-nek is, de az Alap maga sem mond le erről a tevékenységi formáról. Négy galériánkban, — Vigadó, Duna, Stúdió és Várgaléria — kisebb mértékű, kiállításpolitikánkhoz kapcsolódó műkereskedelmet szeretnénk ismét életre kelteni.

A közművelődés?

— Ezt úgy fogalmaznám meg, hogy jó *művészetpropagandát* kívánunk kialakítani. Másfélmillió forintért csináltattunk képzőművészeti filmeket, ezek vetítését széles körben próbáljuk megszervezni. Nemrégen rajztanároknak mutattuk be ezeket, jó volna, ha például az iskolákban általános lenne a képzőművészeti tárgyú filmek oktatói tananyagként való felhasználása. Ebben az évben is megrendezzük a *Hungartexpo* művészeti kiállítást és vásárt az őszi BNV-n. Ötven művész kiállítását szervezzük meg és egységes arculattal mutatkoznak be vállalataink is.

Fogalmazza meg, kérem, minek kellene lennie a Művészeti Alapnak az ön elképzelése szerint?

— A Művészeti Alap, ha jól működik, olyan gazdálkodó szerv, amelyik eredményeit átfordítja a művészek és a magyar művészek számára, és így szociális funkcióját és művészetpolitikai feladatait is betölti.

Végezetül mondjon néhány szót magáról.

— Negyven éves leszek a nyáron, feleségem, s két gyermekem van. Jogi egyetemet végeztem, ez a második munkahelyem. Szeretem a Balatont, tavasztól őszig minden szabad időmet Zamárdiban töltöm.

Hajdú Éva

A világ első meseírói

Mire tanít a papagáj?

Létezik-e örökérvényű bölcsesség? A régiek hitték, igen. Visnusarman, a nagynevű bölcs öt könyvet állított össze a három ostoba királyfi megokosítására. Ezeket a könyveket olvasgatták azután a nehéz felfogású ifjak hat hónapon át, s ők is olyan végtelenül bölcsek lettek, mint Visnusarman. *„Ettől az időtől fogva az Ötös könyv, a Pancsatantra, az életbölcsességeknek ez a tankönyve az egész világon a fiatalság nevelésére szolgál — és méltán:*

Aki folyton hallgatja vagy olvasgatja ezt a könyvet,

Az kudarcot semmiképpen, még az égtől sem szenvedhet."

Így végződik a világhíres szanszkrit mesegyűjtemény, a *Pancsatantra* kerettörténete, amely hamarosan magyar színpadon is megelevenedik. A Körszínház nyári bemutatóján ezúttal szanszkrit mesék szerepelnek. Az európai mesekultúrának — a közhiedelem szerint — nem része az indiai meseirodalom. Kétségtelen, hogy ezek a kis történetek nem gyerekek, inkább felnőttek okulására íródtak, s a felnőttek manapság nemigen élesítik elméjüket mesék olvasásával. Milyen tehát a szanszkrit mese? Mi kultúrtörténeti s mi irodalmi jelentősége? Ezekről beszélgettünk *Karsai* Györggyel, az ELTE indoeurópai nyelvtudományi tanszékének adjunktusával, aki *Kazimir* Károly felkérésére e sziporkázóan szellemes és elgondolkoztatóan bölcs mesékből egy színházi estére valót válogatott és dolgozott át.

— Hogyan merült fel a szanszkrit mese magyarországi színházi bemutatásának gondolata?

— Az eredeti elképzelés szerint Kazimir Károly Arisztophanész komédiáiból készült válogatást színre vinni. Így jutott el hozzám, mivelhogy én görög és szanszkrit színházzal foglalkozom. A terv azonban kútba esett, ezért tehát tovább kerestük, most már együtt, mi is lehetne alkalmas anyag a körszínházi hagyományok folytatására. Végül bennem ötlött fel, hogy mi lenne, ha színpadra kerülnének a szanszkrit mesék. Kazimir sok olyan művet szólaltatott már meg színpadon sikerrel, amelyek eredetileg nem arra készültek. Így mutatta be Magyarországon a *Kalevalát*, a *Gilgamest*, a *Rámájanát*, vagy a *Karagőzt*.

— Miért érdekesek számunkra ezek a mesék?

— A magyar közönség most olyan irodalmi anyaggal találkozhat, amelynek még a keleti kultúrán belül is nagyon nagy kisugárzása volt az európai irodalomra. A szanszkrit meseirodalom hatott az arab *Ezeregyéjszakára*, s ezen keresztül a Boccaccióra, La Fontaine-re egyaránt. A szanszkrit meseirodalom több mint egy évezred irodalma, amely valószínűleg az ind eposzból és a népmeséből nőtt ki az időszámításunk előtti és utáni századok táján. Az indek voltak a világ első meseszerzői. A XI—XIV. századig ezeket a mesegyűjteményeket már mind összegyűjtötték, lejegyezték, s a különböző gyűjtemények között sok átfedés is van. A leghíresebb könyv Indiában a *Pancsatantra*, ennek volt az évszázadok során a legnagyobb hatása. A másik fontos gyűjtemény a *Sukaszaptati*, *A papagáj hetven meséje*. Mindkettő olvasható magyarul is, a *Pancsatantrát* Schmidt József, a *Sukaszaptatit* Töttössy Csaba fordította le kitűnően, a magyar olvasó számára is élvezhetően.

— Melyek a szanszkrit mese sajátosságai?

— A mesék lényege a tanítás. A szereplők bármilyen külsőben jelennek is meg, egy-egy emberi magatartástípust képviselnek. A mesék között találunk ember- és állattörténeteket, erotikus meséket és tanmeséket egyaránt. Az egyes gyűjteményeket kerettörténet fogja közre — ahogyan később például Boccaccio *Dekameronját* is —, ebből jön elő a mesék füzére. A tanulságokat gyakran versben foglalják össze. A szanszkrit meséről Magyarországon Töttössy Csaba írt átfogó, alapos tanulmányokat.

— Miből készült most a színpadi válogatás?

— A szanszkrit mesék legnagyobb része magyarul is olvasható. A válogatás ezekből az ismert gyűjteményekből készült. Az előadás címe — *A papagáj meséi a hűtlen és hűséges asszonyokról* — is az egyik mesegyűjteményen, a *Sukaszaptatin* alapul. A kerettörténetet a *Pancsatantrából* merítettük, az ebbe illesztett tíz mese pedig a *Sukaszaptati*, a *Pancsatantra*, a *Hasznos tanítások a Hitópadésa* meséiből és a *Vétálapancsavimsatiká*, vagyis *A hulladémon huszonöt meséje* című gyűjtemények legszebb darabjaiból került ki. Ehhez kaposolódik még a *Mahábhárata* című szanszkrit eposz egyik részlete, *Szávitri* története. A mesék között van erotikus és állatmese, valamint a házastársi hűségről szóló tanulságos történet.

— Szokás-e Indiában mesét színpadon játszani?

— Ezek a mesegyűjtemények a mai napig nagyon népszerűek Indiában, de nem kerülnek színpadra. Az eposzok megelevenítése máig élő népi színjátszási hagyomány, a mesék azonban nem lettek színpadi termékek. A meseirodalom egyébként Indiában nagyobb hatású, mint a dráma. Ugyanakkor az, hogy a Körszínházban szanszkrit mesék kerülnek színpadra, nem jelenti egyben, hogy indiai színházat láthat majd a közönség. Tehát hangsúlyozni kell, hogy nem annak a kultúrkörnek a színjátszása, színházi hagyománya mutatkozik majd be. Arra természetesen van lehetőség, hogy ennek egyes elemei átkerüljenek az előadásba. Színpadon az eredeti szanszkrit színház még soha nem jelent meg Magyarországon. Nekem mindenesetre reményem, hogy egyszer erre is sor kerülhet.

(hanthy)

Szovjet dokumentumfilm Tarkovszkij emlékének

Alekszandr *Szokurov*, fiatal moszkvai rendező legújabb dokumentumfilmjét, a *Moszkvai elégiát* Tarkovszkij emlékének szentelte. Andrej Tarkovszkij, a közelmúltban elhunyt filmrendező nemrégiben lett volna ötvenesztendős. Ez alkalomból Moszkvában megemlékeztek róla, bemutatták a legutolsó, az 1985-ben Svédországban készített filmjét, az *Áldozat*-ot. A Szovjetunió Filmművészeti Állami Bizottsága tárgyalásokat folytat a film megvásárlásáról.

Az *Áldozat* vetítésével ért véget a Tarkovszkij filmjeiből rendezett moszkvai retrospektív, kéthetes bemutató. A filmművészek házában kiállítás nyílt a filmrendező életéről, munkásságáról, a látogatók fényképeket, családi fotókat, filmplakátokat láthatnak, a rendezőről külföldön megjelent tanulmányokkal, könyvekkel ismerkedhetnek.

Az emlékesten hangsúlyozták, hogy Andrej Tarkovszkij művészete szervesen egybeforr a legutóbbi huszonöt év filmművészeti útkeresésével, eredményeivel. Újító jellegű munkái magas szintű művészetre vallanak, a világ sorsáról, az élet humanista szemléletéről, a történelmi tanulságok felismeréséről, a nemzeti jelleg népi gyökereinek állhatatos kutatásáról tesznek tanúbizonyságot.

Győri Nyár

A Győri Nyár eseményeit június 12. és július 22. között rendezik meg. A színes táncos szabadtéri megnyitót követően június 13-án egy svéd kamarakórus a Liszt Ferenc énekkarral ad közös hangversenyt a városi tanács dísztermében.

Győrbe várják a római Teatro Vittoria együttesét, továbbá a Szovjetunióból a Saratin Abbaház művészegyüttesét.

Akik a folklór után érdeklődnek, helyi táncegyüttesek előadásában kaphatnak ízelítőt a kisalföldi tájegység táncaiból, dalaiból. Lesz népművészeti kirakodóvásár, ahol kékfestők, fazekasok, szíjgyártók, fafaragók és más kézművesek vonultatják fel munkáikat a műemléki belváros sétáló utcáján. A Győri Nyár időtartama alatt kiállítások nyílnak Polgár Ildikó szobrászművész, Simonffy Mária iparművész alkotásaiból és a győri művésztelepen tavaly készült munkákból.

Dr. Csehák Judit nyitja meg június hatodikán, délután három órakor a perbáli Falusi Galériában Csák Máté építész-festőművész és Horváth Márton üvegművész kiállítását.

♥

A Miskolci Nemzeti Színház évad végi premierje ma, június 5-én a Tűzijáték, Paul Burkhard zenés játéka, Seregi Zoltán vendégrendezésében.

◆

A Nyílt műhely felolvasószínházi sorozat második estje ma, június 5-én este 8 órakor lesz a Radnóti Miklós Színpadon. Barátaim! Kannibálok címmel Schultz Sándor komédiáját mutatják be, Csizmadia Tibor rendezésében, Psota Irén, Takács Katalin, Nagy Sándor Tamás és Nemcsák Károly közreműködésével. A harminckét éves szerző népművelés-magyar szakot végzett, a Kassák Klubot vezeti, a drámaírói pályán debütáns.

Az ember hűlt helye

Két csoportkiállítás a fővárosban

AZ UTÓBBI IDŐBEN útonútfélen váratlanul ráakadok egy kortárs ábrázolásra, amely szelíd iróniával rajzolja meg az ember metafizikus kíváncsiságát. W. E. *Schoening* pszeudoreneszánsz fametszetén békés földi táj felett a csillagos égbolt héjkupolája feszül. A horizont felénk ívelő végén egy emberi törzset, vagy inkább ülepet láthatunk. Feje átfúrja a tapasztalható, földi dolgokat fedő égi kupolát és átkukucskál a túlvilágba. Túlnyúlik jobb keze is, olyan semmibe fogódzó, kétségbeesett mozdulatot téve, amiből arra következtethetünk, hogy emberünk a nyakánál beszorult. Se ki, se be. Lét és nemlét határának kalodájába zárult varázspálcája is, amit balkezével ráncigál — mindhiába.

Az Ernst Múzeumban rendezett *Hét Művész Kiállításán* úgy éreztem, kapcsolat van a fenti szimbolikus helyzetkép és az Ernst-beli képek-szobrok között. Nem formai kapcsolat természetesen, ahogyan nincs formai közösség a hét kiállító művész munkái között sem. Valami más az összekötő erő. Valaminek vagy inkább valakinek a hiánya. Az élettelen világ, a dolgok, a tárgyak megérezhették az emberek szorult helyzetét és a használhatatlanná vált varázspálca stratégiai jelentőségét. Régóta figyelnek bennünket, bizonyosan megbotránkozva olvasták már a *gnosztikus kainiták* műveit is, amelyekben a rossz, mint legfőbb jó fogalmazódott meg. Úgy tűnhet nekik, hogy civilizációnk azóta is e jelben „győzedelmeskedik". És most a poharak beteltek, és a többi dolgok is megelégelték amorálisnak tűnő világunkat. Leírnak bennünket, pálcát törnek felettünk, meglesznek nélkülünk is. Lázadásuk nekünk fekete mágia, nekik harc a fény győzelméért. Elhatározták, hogy kiűznek bennünket, most már a halandók világából is. Fölényükből úgy tetszik, az élettelen dolgok szorgalmasabb tanítványok voltak az isteni megvilágosítás befogadásában.

Bakos Ildikó a *Nubiaiak* figuráit életnagyságú gipsz-sztélékkel ábrázolja, amint azokat egy emberen túli kor felleli, a homokból felemeli és felállítja. A porban negatív lenyomatok: nyomaink. A lelet hipotézisekre ad majd alkalmat, könyvek fognak vitatkozni arról, mi lehetett a nubiaiak nyakába akasztott medál funkciója, és szövege, és mik azok a maszk-szerű valamik a fejeken. Mi itt, most tudjuk, szemüvegeink lenyomatai azok ott. A medálok szent szövegeit azonban már mi sem tudjuk elolvasni, még e szemüvegek eredetieinek segítségével sem. Talán a lázadó szemüvegek összeesküvése miatt?

EGY MÁSIK Bakos-plasztikának, a *Nádas*nak hét nádszálán ülő bronzlevelekben a késői kor tudós tárgyai emberalakokat vélnek majd felismerni. Együtt katalogizálják majd e művet a bronzkor *Trundholmi Napkocsijával*.

Váli Dezső képein is sírkövek, zsidó temetők, *Por és hamu*. Ez az ambivalens cím nemcsak az ősi magyar nyelvemléket idézi, hanem a többi képpel együtt az újabb európai történelem, a holocaust szégyenéről is melankolikus képet fest. A föld és füst színei közt egyetlen lazac színfolt a *„Klee-ines Bildchen"*. Hogy mérni tudják majd a halhatatlan tárgyak az utókorban: valamihez a gyász színhőmérsékletét.

Szüts Miklós szöveg- és papírtöredékekből komponált kilenc képből álló sorozatot. *Történet felnőtteknek*, *Virrasztó*, *Palackposta*, *Az utolsó előtti szó* címekkel segít megfejteni a holt dolgok világának majdani vasárnapi múzeumi vetélkedőjén a kvízjátékos tárgyaknak, kik is voltunk mi, néhai emberek: vívódtunk, csontszínű krétáinkat barnára festettük, azzal rajzoltunk, ronggyal radíroztunk, széttéptünk papírt, írást, majd riadtan újra összeragasztottuk és próbáltuk megint elolvasni.

Voinich Erzsébet vásznain a szemünk előtt tűnik el az ember a térből. *A hajnali fény* rózsaszínű műtermében valami sötét kupac van a lépcső alá, egy zugba gyümöcsölve. *A nagy rózsaszín fal* mögött sejtelmes és félelmetes történés, talán műtét zajlik. *A hetedik* című képen letakart leplek sejtetik, a műtét nem sikerült. A szürke *Csönd* szakrális terében már senki és semmi sincs.

El Kazovszkij Vajda Lajos rajzaira ír, ragaszt filmszerű költői-önéletrajzi képregényeket. Nememberek, jó és rossz szirének, Galathea, Szküllák és Karübdiszek örvénylő küzdelme, drámája zajlik a lapokon. Azonban nem a langyos Földközi-tenger, hanem egy olyan sivatag a helyszín, ahol nagy a hideg. Van-e megmentő? — kérdezik a művek. A *Pandora-doboz* installációjában erős álperspektíva fokozza a teret világképpé. Kétarcú Anubisz-kutyák ülnek körös-körül: mint egykor Egyiptomban, itt is: jelen vannak az elhunyt ember túlvilági megítélésénél. De Kazovszkij belső párbeszédet is folytat, és megválaszolja az előző kérdést: „A homokból lassan por lesz. Hideg porból épülnek a dombok, a bálványok talapzatai. A szegény állat bevégzi dolgát — fölépíti életművét és kihal. A bálvány további sorsa ismeretlen, nem tudni, hogyan dől el."

Ef Zámbó István installációi oly módon rendezettek, hogy a művek színte egy kálvária stációjaként misztikus mélységekbe terjeszthetik ki iróniájukat. *A helybenjárás metafizikájának* gyermekcipői, a *Séta plasztika* zsírdinamittal átkötött vesszőkötege visz el egy groteszk, színes szimbólumokból összerakott pogány bálványhoz, amelynek keresztsége mégis megindító hatású.

Ennyi alig leplezett emberi önsajnálat után a holt dolgok, az élettelen tárgyak gunyoros diadalát közvetíti *Böröcz* András. Görögdinnyével felékszerezett, csomókban vonagló gyárkémények, fregolikkal párosodó porolók, prakkerekkel viháncoló torontálik, lógó orrú, tökrészeg locsolókannák — egy pestiesen brooklyni vázlatkörút rajzain — ülik győzelmi lakomájukat a legyőzött és eltűnt ember felett.

AZ ÉPÍTŐMŰVÉSZ SZÖVETSÉGBEN *„Alternatív" 9x2* cím alatt kiállító kilenc, általában valamivel fiatalabb művész többsége is hasonlóan fogalmaz. *Ted Nagy* István lehetetlen és csúfondáros *Korlátok*at fest, amelyek egyszersmind iskolapadjaink. *Köves* Éva *A tudománytól elvakítva* pirosló égboltjára papírsárkányokat ereget, akik felülről néznek bennünket és nem kevésbé csúfolódó képet vágnak. *Karmó* Zoltán miniumozott *Vaskutyája*, és *Cseszlai* Györgynek egy illemhely ajtajára pingált *Férfi kilincs nélkül* című posztpop műve inkább csak a fenyegető mutációról, mint az ember teljes pusztulásáról jövendöl. Efféle üzenet *Sebestyén* Zoltán *Terméketlen földje* is.

A legexpresszívebb e jóslat *Wéber* Imre két szobrában, a *Farkaskölyökben* és az *Ember ígéretében*. Ez a két nagyméretű agyagszobor kellemes meglepetés plasztikai értelemben, de cseppet sem optimista e mutációk lehetséges minőségeit illetően.

Szegő György

Hatvan éve született Kovács Vilmos

Ma hatvan esztendeje, 1927. június 5-én született a tiszaháti Gáton Kovács Vilmos, a kárpátaljai magyar irodalom legjelentősebb alakja. 1958 és 1971 között az ungvári *Kárpáti Kiadó* magyar osztályának szerkesztője, egy időben vezetője. Életének utolsó esztendejét a tudományos kutatómunkának szentelte. Immár egy évtizede nincsen közöttünk, 1977-ben súlyos betegségben halt meg Budapesten.

Pályáját a második világháború után kibontakozó kárpátaljai magyar irodalom első alkotói között kezdte az ötvenes évek közepén. Első kötetének *(Vallani kell*, 1957) versei a falu történelmi átformálódását tükrözik, gyakran nosztalgikusak, a csend és a nyugalom harmóniáját hirdetik, költői képei is ezt jelenítik meg. A személyi kultusz évei után költészetében ez az idillikus állapot szertefoszlik, s a „könnyben és vérben fogant új század" társadalmi és politikai feszültségei jelennek meg verseiben. Ez a világkép adja lírájának erősségét második kötetében *(Tavaszi viharok*, 1959), amely az 1962-ben kiadott *Lázas a Föld* című verseskönyvében teljesedik ki.

„Az igazságszolgáltató szerepében lép fel társadalmi verseiben — írja Kovács Vilmosról kritikusa *S. Benedek* András. — A »nagy pert« vállaló költő alakja tölti be szerelmes verseit, gondolati lírájában pedig a »költővé lett mágus« vívja testére szabott harcát a Végtelennel."

Költészetének mérlege negyedik, életében az utolsóként megjelent verseskötetében található *(Csillagfénynél*, 1968), amelyben „egyszerre jelzi a megismert-meghódított költői világ határait, válságát és a választott út irányát, az új költői világkép körvonalait". E művében jelentős formai változásokat hozott verseiben, az addig szinte kizárólagos szabad versek mellett megjelentek a népköltészet formai elemeire épülő, kötött, dalszerű, gyakran balladákra emlékeztető költemények. A kötetben „a kisebbségi alaphelyzetet és valóságérzést, a viszonyok és viszonylatok vállalását fogalmazza meg... A költő a valóság ismeretlen vonatkozásainak felmutatására törekszik." Nem idegenek tőle a merész asszociációk, ugyanakkor a népi látásmód, a szigorú és tudatos ars poetica.

A hetvenes években költészetében felerősödik a történelmi látásmód, az egyetemes felelősségérzet, s hangja meditatívabbá válik. Vállalása keserűbb, gyakran kilátástalannak tűnik, de illúziók nélküli. Ezt legjobban *Verecke* című verse tükrözi, amely számvetés és hűségnyilatkozat népével, a magyar nemzetiséggel, annak sorsával, s szülőföldjével: *„fejem alatt korhadt nyereg, / két lábamnál lócsont sárgul — / ősi jognak bizonyságul, / mert ez az út, kigyó bőre, / kit nem vitt már temetőre, / ki tudja még, kit hoz erre, / menni vele ölre, perre"*.

A kivételes költői tisztaság érződik novelláiban is, így az ottani magyar kispróza a legszebb alakításában, a *Kiskarácsonyban* is. Kovács Vilmos írta meg a néprajzosok által kétszázezer főre becsült kárpátaljai magyarság történelmét, sorsát, helyzetét tükröző regényét *(Holnap is élünk*, 1965). E művével hívta fel a hazai közvélemény figyelmét az ottani magyarságra egy sokat szenvedett autodidakta festőművész pályájának, küzdelmeinek a bemutatásával.

Kovács Vilmos életműve nemcsak a kárpátaljai magyar irodalomnak, hanem az egyetemes magyar literatúrának is maradandó fejezete.

Botlik József